

თამარ გოგოლაძე

**"ქართველთა ბარდასახლების" საკითხი გაქარბია
ჭიჭინაძის წიგნში "ქართველები სპარსეთში"**

XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული იშვიათად შეგვხვდება ავტორი, რომელიც მუშაობს სპარსეთში მცხოვრებ ქართველებზე, გვერდი აუაროს ზაქარია ჭიჭინაძის (1854-1931) წიგნს "ქართველები სპარსეთში და საქართველოში მოსული სპარსელი ქართველი ათამ ონიკაშვილი" (1895 წ.), დღეისათვის ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას რომ წარმოადგენს.

უშუალოდ სპარსეთში გადასახლებულ ქართველთა მოსახლეობებლად 1894 წელს იქ წასული ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, ლოტბარი და პედაგოგი ლადო აღნიაშვილი (1860-1904) ერთგვარად არასანდოდ მიიჩნევს ზოგიერთ ფაქტს ზემოდასახელებული წიგნიდან: "დანარჩენი ქართული სოფლების სახელები, რომლებიც მოჰყავს თავის წიგნში ბ-ნ ზაქარია ჭიჭინაძეს და რომელიც მე აქ ტფილისში აღმოვიკითხე, სინამდვილეს არიან სრულიად მოკლებული. ბ-ნ ზაქარია ჭიჭინაძეს დამყარებული აქვს ეს თავისი ცნობები, რასაკვირველია, ბ-ნ ონიკაშვილის სიტყვებზე და რომ ბ-ნ ონიკაშვილს სრულის სისწორით არ უამბნია, ამაზედ მე დავარწმუნებ მკითხველს შემდეგი მოსაზრებიდან (ლ. აღნიაშვილი, 1896, გვ. 190). ვფიქრობთ, როგორც პირველი წიგნი, XIX საუკუნეში გამოსული და უამრავი ფაქტობრივი მასალით დამოწმებულ-წარმოდგენილი, საყურადღებოა თავისი ისტორიული მნიშვნელობითაც, რაც ვცადეთ კიდევ გვეჩვენებინა წინამდებარე სტატიამში.

ენათმეცნიერი, აკადემიკოსი არნოლდ ჩიქობავა ფერეიდნული კილოს კვლევისას ეყარება 1922 წელს პროფ. ა. შანიძის დავალებით ფერეიდნიდან ჩამოსული ქართველის, ბ. სეიფოლ-ხან იოსელიანის მასალას, მაგრამ მანამდე ლადო აღნიაშვილის ინფორმაციას წიგნიდან "სპარსეთი და იქაური ქართველობა", (ტიფლ. 1896 წ.). ამბაკო ჭელიძე, რომელიც 1923 წელს გაემგზავრა ირანში, სადაც მსახურობდა გარკვეული პერიოდი, თავის წიგნში "ფერეიდნელი ქართველები" თუმცა პირველ მოგზაურად ფერეიდანში ლადო აღნიაშვილს იხსენიებს, წინასიტყვაობაში აღნიშნავს, "ზ. ჭიჭინაძის მიერ გამოქვეყნებულ წიგნაკს ირანში გადასახლებული ქართველების შესახებ" (ა. ჭელიძე, 1951, გვ. 3).

ზ. ჭიჭინაძის წიგნი დასახელებულია ნოდარ ნაჭყებიათა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული ნარკვევის "ირანის" ლიტერატურის სიაში, თუმცა არა პირველი, არამედ 1907 წლის გამოცემა. ასევე იხსენიებს მას ზურაბ შარაშენიძე თავის წიგნში "ფერეიდნელი გურჯები", სადაც მოჰყავს ამონარიდი ზ. ჭიჭინაძის წიგნიდან (გვ. 63).

ჩვენი ყურადღება "ქართველები სპარსეთში" პირველ გამოცემაზე მახვილდება, რამდენადაც იგი უფრო ადრეულია და ამავდროულად შეიცავს ბევრ საინტერესო ინფორმაციას საზღვარგარეთ ძალით თუ ნებით წასულ ქართველთა შესახებ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში, რომლისთვისაც ავტორი,

როგორც სქოლიოებში მიუთითებს, უნდა ემყარებოდეს: “დავით რექტორის შენიშვნას ვახუშტის გეოგრაფიაზე“, “საქართველოს აონრებას, შედგენილს XVIII საუკუნ. 1883 წ. ტფილისი“, “ბრძოლას საქართველოს მოსპობაზე, ა. ფურცელაძისა, ტფილისი, 1894 წ., “ნაამბობს სპარსეთში ყოფილის სალამბეგოვის მიერ“, 1877, სხვადასხვა წელს სომხურ სასულიერო ჟურნალ “არარატში“ და “მშაკის“ სხვადასხვა წლების ნომრებში გამოქვეყნებულ ინფორმაციებს, “ნორდარის“ ცნობებს და სხვ. აქედან “ბრძოლას საქართველოს მოსპობაზე, ა. ფურცელაძისა — ტფილისი, 1894 წელი “ქართული წიგნის“ ბიბლიოგრაფიის I ტომში ჩვენ მივაკვლიეთ, აქ მხოლოდ დაცულია თავად ზ. ჭიჭინაძის მიერ გამოცემული ანტონ ფურცელაძის პოემა “მარაბდა“ (1894) და პოემა “წყალობა“ (1894). ხალხოსანი მწერლის ანტონ ფურცელაძის პოემებში დასმულ საქართველოსთვის მეტად მწვავე პრობლემებს ხომ არ გულისხმობდა ზ. ჭიჭინაძე?

რაც შეეხება ლ. აღნიაშვილის მიერ გაკეთებულ განცხადებას, ზ. ჭიჭინაძის ინფორმაციის სიმცდარის გამო, ვცადოთ შევუდაროთ, ა. ონიკაშვილის ცნობებზე დაყრდნობით, რომელ ქართულ სოფლებზე მსჯელობს ზ. ჭიჭინაძე:

“წვრილ სოფლებთ შორის, გამოჩენილ სოფლებათ შემდეგი სოფლები ითვლებიან, სადაც მთლად ქართველები ცხოვრობენო.

მარტყოფი — 1000 კომლი, მუკუზანი — 100 კომლი, აფუსი — 800 კომლი, მაჩხანი — 200 კომლი, თელავი — 900 კომლი, ზემო-აკურა — 30 კომლი, ტაშკენაში — 500 კომლი, ქვემო — აკურა — 20 კომლი, ახჩა — 50 კომლი, ბონი — 60 კომლი, მელაანი — 50 კომლი.

გილანის ზღვისკენ, თავრიზსა თუ თეირანს აქეთ, გზაში, არის შემდეგი სოფლები: პატარძელი — 30 კომლი, ლილო — 40 კომლი, ნორიო — 30 კომლი.

აქ მოხსენიებული უკანასკნელი სამი სოფლის შესახებ, ათამ ონიკაშვილის გარდა, მე მიაშბო ერთმა მოხუცმა საქართველოს სომეხმა ვაჭარმა, რომელსაც მთელი სპარსეთი დაეგლო, ეს სოფლები ენახა და იქ რამდენიმე დღე ეცხოვრნა და ქართველებთანაც ბევრი რამ ესაუბრა, ამ სოფელში ალექსანდრე ბატონიშვილსაც ხშირად უცხოვრია ხოლმე“ (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 24-25).

აღნიაშვილს ამის უარსაყოფად მოჰყავს შემდეგი საბუთი: “ყველა სოფლებში ერთნაირად ვერ არის დაცული ენა, ასე მაგალითად ახჩაში და აფუსში უხეიროდ ლაპარაკობენ და ნახევარმა თითქმის აღარც იციან. შანათში სპარსული ენაა, ქვემო მარტყოფში — სპარსული და ლორული, შაიურდში — თათრული (თურქული) და დევსურსა და ქულუბანაქში ანუ ნინოწმინდაში — ქურთული. დანარჩენ სოფლებში კარგა იციან და ზოგიერთში ხომ ჩინებულად დაგვხვდებიან“ (ლ. აღნიაშვილი, 1896, გვ. 192).

ბუნებრივია ის ფაქტი, რომ ათამ ონიკაშვილი 1891 წელს ჩამოვიდა საქართველოში, 24 წლის შემდეგ კი შეიძლება სხვა სურათი დახვედროდა ლადო აღნიაშვილს.

მაგალითისათვის მოგვყავს ამონარიდი უკვე 1929 წლის ინფორმაციიდან. დავასახელებთ მხოლოდ ზემო მარტყოფს, სადაც ძალიან ცოტა ადამიანი თუ ლაპარაკობს ქართულად: “მცხოვრებთა საერთო რაოდენობა, 1929 წლის აღწერით, უდრის 79.000 სულს, ქართველები შეადგენენ ფერეიდნის მცხოვრებთა ერთ მერვედს — 10.000 სულს, თუ მივიღებთ მხედველობაში მხოლოდ იმ

ქართველებს, რომლებსაც ჯერ ენა არ დაუქარგავთ და მას ყოველდღიურად იყენებენ" (ა. ჭელიძე, 1951, გვ. 44-45).

აშკარაა მოგზაურის შთაბეჭდილებებით აღსავსე ლაღო აღნიაშვლილი ერთგვარ სიმკაცრეს იჩენს ზ. ჭიჭინაძის ინფორმაციისადმი, რამდენადაც ადგილზე ჩასულს, სულ სხვა სურათი დახვედრია.

ზაქარია ჭიჭინაძის ღვაწლი თავის დროზე ცნობილი იყო ფართო საზოგადოებისათვის: წიგნების ავტორი საქართველოს ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ლიტერატურის საკითხებზე, პუბლიცისტი, პოლემიკოსი, ფანქრითა და ქაღალდით "შეიარაღებული" ქართველი, რომელიც არც ერთ ფაქტს თავისი ეპოქის მოვლენებიდან უყურადღებოდ არ ტოვებდა. აშკარაა, რომ იგი თვით გამოეჩინა ათამა ონიკაშვილს, ესაუბრებოდა მას და ამავდროულად იწერდა საქართველოს ფარგლებს გარეთ მოგზაურ ქართველ თუ სომეხ ვაჭართა ნაამბობებს. ამიტომაც მისი გულისტკივილი ღრმად იმ ფაქტისადმი, რომ "ქართლის ცხოვრება" თავის დროზე უყურადღებოდ ტოვებდა საქართველოდან იძულებით გადასახლებულ თუ ემიგრაციაში წასულების შესახებ ინფორმაციებს, რომლებიც დროთა განმავლობაში მივიწყებულ იქნენ. ამის მიზეზებს ზაქარია ჭიჭინაძე შემდეგში ხედავს: "მიგვავიწყდნენ იმიტომ, რადგანაც მათ შესახებ ჩვენი ძველი ისტორია სულ მცირედ გარდმოგვცემს; მთელი "ქართლის ცხოვრება" ცარიელია ამის შესახებ ცნობებით და თუ არის სადმე რამ მოხსენებული, ისიც ორი-სამი სიტყვით ასე: "შაჰაბაზი მოვიდა, კახეთი აჰყარა და სპარსეთში გადაასახლა", ეს არის, მორჩა, მოისვენა ამით, გათავდა საქმე. საკვირველია, ნეტა ისეთი დიდი შემთხვევები, როგორც იყო ქართველთა გარდასახლება სპარსეთში, ქართველთა მეთორმეტათვის რად იყო უმნიშვნელო და, ისე დამცირებული, რომ ასეთს დიდს შემთხვევებზე ისე მცირედ გადმოგვცემენ "აჰყარა და წაიყვანა" ეს არის "ქართლის ცხოვრების" ცნობა (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 17), ამიტომ ზ. ჭიჭინაძე თვლის სარწმუნოდ მაინც "ლათინთა მოძღვართა" (კათოლიკე მისიონერებისა) და სომეხთა ინფორმაციებს, ეს რომ არ გვექონოდა, ისიც არ გვეცოდინებოდა სპარსეთში მცხოვრები ქართველების შესახებო. აქვე ავტორი კვლავ დიდ გულისტკივილს გამოთქვამს თავის თანამედროვე ქართველებზე, რომლებმაც არამცთუ სპარსეთში გადასახლებულთა, არამედ საკუთარი კუთხეების ხალხთა შესახებ არ უწყიან არაფერი მთიულებზე, ფშავ-ხევსურებზე, საინგილოს, სამეგრელოს, სვანეთის, აფხაზეთის, ჯავახეთის მკვიდრთა შესახებ. ამიტომ დაცემად მიიჩნევს ზოგიერთი ქართველისაგან გაცემას სპარსეთში მცხოვრები ქართველების ამბის გაგებაზე: "ის მაშინვე ეჭვით შემოგვხედავდა და გაჰკვირდებოდა, ბევრნი ასეც იტყოდნენ ხოლმე:

შე კაი კაცო, ქართველები საქართველოშიაც აღარ სცხოვრობენ და იქ რამ წაიყვანა, იქ რა აცხოვრებთო" (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 18). ამიტომ ავტორი თავს მოვალედ მიიჩნევს, ვიდრე ათამა ონიკაშვილის ისტორიაზე გადავიდოდეს, იმ პირველ, სპარსეთისგან მოსულ ქართველზე, მანამდე მოუთხროს მკითხველს, როგორი იყო ქართველების რიცხვი სამშობლოში, რომელ საუკუნეებში და რამ განაპირობა მათი იძულებითი თუ საკუთარი სურვილით წასვლა სხვა ქვეყანაში. აქვე ავტორი ახასიათებს ემიგრაციაში წასულთ, ანუ გადახვეწილთ საქართველოდან და ძირითად ფაქტორად მაინც XIII საუკუნის შემდგომი პერიოდის პოლიტიკურ მოვლენებს მიიჩნევს.

ზაქარია ჭიჭინაძე ნაწილობრივ ემყარება იმ ინფორმაციას, რომ ყველაზე მეტი ქართველი საქართველოში XII საუკუნეში იყო, კერძოდ 8 მილიონი. მისი აზრით, რაოდენობა მეტი უნდა ყოფილიყო, იმ ადამიანთა გამოკლებით, რომლებიც იძულებით თუ ნებით სხვაგან სახლებდნენ. აქ ავტორი ყურადღებას ამახვილებს საქართველოს ადრეულ ტერიტორიებზე, მის კულტურაზე და თვლის, რომ ამდენი დიდებული ტაძარი, როგორცაა მცხეთის, ბოლნისის, ხაზელის, იშხნის, ტბეთის, პარხლის, ტფილისის სიონის, საფარას, ზარზმის, ვარძიის და სხვათა მშენებლობანი ცოტანი არ იქნებოდნენო, მთელი V-X საუკუნის მანძილზეო: “ეს ისტორიული ძეგლი შთენთ ნაშთნი ცხადათ არ გვამცნობენ ქართველთ რაოდენობას, სიმძლავრესა და განვითარებას, მაგრამ ჩვენ რა დაგვარწმუნებს და რა დაგვაჭერებს! თვით ჩვენ ვყოფთ ჩვენ თავს უარს და ვარღვევთ მას, რასაც სხვანი უნდა არღვევდნენ და სცდილობდნენ, სხვანი რაღაზე გავამტყუნოთ. ასეა გათახსირებული ერის საქმე, მაგრამ ქართველნი ამას არ გრძნობენ, დღესაც კვლავ ის გზასა და კვალს ადგანან, რასაც ჩვენი მამა-პაპანი ადგნენ და რამაც დაგვაუძღურა და მიწასთან გავგასწორა“ (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 4-5) — კვლავ გულისტკივილით ამოთქვამს ავტორი. აქვე იგი ცდილობს ძველ ქართველთა გონივრული პოლიტიკის ზოგიერთი მაგალითიც მოიყვანოს. ასეთად მას მიაჩნია ლეკების გაქრისტიანება XII საუკუნეში და აოხრებულ, გაუკაცრიელებულ სომხეთის მიწაზე, ანისში, ასი ათასზე მეტი ქართველის გადასახლება, რომელთაც ააგეს იქ უამრავი მართლმადიდებლური ტაძარი.

ზ. ჭიჭინაძე თვლის, რომ დღეს ქართველს საეჭვოდ ეჩვენება წარსული განვითარებული ყოფა-ცხოვრება, მოქალაქეობა, სამხედრო ხელოვნება. ამის გამო აცხადებს პატარა ქვეყნის შვილი ერთგვარი სიამაყით: “გარემოებას რომ ქართველთ წინ მხედველობისათვის ხელი არ შეეშალა და ყველა ღონისძიებათა ძალნი და სახსარნი მკვიდრად დაშთენილიყვნენ და ისე წარმართული იყვნენ, როგორც ის წინეთ იყო, დღეს საქართველო თანაბარი სამეფო და ერი იქნებოდა ევროპის განვითარებულ ერსა და სამეფოთა შორის, დღეს საქართველო არც ერთ ევროპის სახელმწიფოს და ხალხს არ ჩამორჩებოდა უკან“ (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 6).

ქართველთა სიმრავლის მიზეზს უწინ (გაქრისტიანებამდე) ზ. ჭიჭინაძე თვლის კავკასიის მონათესავე ხალხებთან მჭიდრო ნათესაური კავშირის შედეგად, მაჰმადიანობის გავრცელებამ კი ხელი შეუწყუო ქართველთა რიცხვის გაზრდას: “საბრალო და ახოვან ქართველებს ხშირად შინ გაწყვეტის გარდა სპარსეთ-ოსმალეთშიაც მიერეკებოდნენ და ასახლებდნენ, ზოგს სადა და ზოგს სადა. ვინც საქართველოში რჩებოდნენ, ისინიც მუდმივ ომში იყვნენ გართულნი და ქრისტიანობის გულისთვის მწარედ ემუქრებოდნენ გარშემოსეულ მაჰმადიანებს“ (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 6).

ამის შემდეგ ავტორი ცდილობს ერთგვარი სტატისტიკური ინფორმაცია წარმოადგინოს ქართველთა იძულებითი გარდასახლების შესახებ:

ჯალალედინმა სპარსეთში გადაასახლაო, პირველი შემოსევის დროს 15.000 ქართველი, მეორედ შემოსევისას 10.000 ქართველი, თემურ-ლენგმა 10.000 (უმცირესად ახალგაზრდა გოგო-ბიჭები წაიყვანაო ხელნაწერებთან ერთად): შაჰ-ისმაილისა და მისი მამის მიერ გადაასახლეს 25.000 ქართველზე მეტიო, “უმეტესი სამხრეთ და ჯავახეთის საქართველოს ქართველნი, რომელ მხარესაც დღეს სამხრეთის მაგიერ “სომხეთი“ ეწოდებაო. შაჰ-თამაზმა 50.000 ქართველი

გადაასახლა და ხვარასანში დაასახლაო, შაჰ-აბაზმა გადაასახლა დაახლოებით 100 ათასი ქართველი. აზანმა გადაასახლა 5.000 ქართველი გილანში (ესენი 1840 წლამდე ქართულად ლაპარაკობდნენ).

სელიმ-ხანმა წაიყვანა 10.000 ქართველი (რომელთაგანაც ნაწილი ხოსრო-მირზამ უკან დააბრუნა). შაჰუსეინის დროს წაყვანილ იქნა 3.000 ქართველი, არ ჩანსო, რამდენი გადაასახლა მირკეისმა კონსტანტინეს მძევლობის დროს 100 კაცზე მეტი იქნა წაყვანილი, ლეონ, ირანთა მსაჯულის დროს 200 კაცი, ირაკლი ნაზარალიხანის დროს 300 კაცზე მეტი, დაუთ-ხანის დროს 300 კაცზე მეტი, ზოგნი ურუმისკენ იქნენ გადასახლებულნიო, 1795 წელს წაყვანილ იქნა 10.000 კაცი, ვახტანგ VI 100 კაცი წაიყვანა რუსეთში, ერეკლე მეორის დროს 300 გამოჩენილი ქართველ მხედართა უმეტესობა ავღანისტანში იქნა გადაწყვეტილი.

ყარსიდან ოლთისაკენ, არტაანში და სხვა ადგილებიდან ქართველები, რომლებიც არ თათრდებოდნენ, 1600-1844 წლებში გადაუსახლებიათ 300.000 მეტი ქურთისტანში, ეგვიპტესა და სხვა ქვეყნებში.

1878 წელს ოსმალოს საქართველოდან 100.000 სულზე მეტი გადაასახლეს, 30.000 მაჭახლიდამ, 10.000 ქობულეთიდან, 10.000 ლიკანიდამ, ამდენივე ქვედა და ზედა აჭარიდან ქართველები სახლობენო (სულ 100.000 სულზე მეტი) სტამბოლში, ტრაპიზონში, სუნიას, ორდს და სხვ. ასევე რუსეთშიც 1640-1820 წლებში სტავროპოლისკენ თავისი ნებით გაექცა ბატონს 10.000 მეტი ქართველი, რომლებიც დასახლდნენ ყიზლარში, მოზდოკში და სხვა ადგილებში, ზოგი უზბეკეთში, ხივამიც, ყოფილან გადასახლებული და აქ ასეთი ქალაქი ახალთექაც ქართველებით ყოფილა დასახლებული: "დღევანდელ თექელებს ახსოვთ, რომ ისინი ქართველთა შთამომავალნი ყოფილანო. ასევე დაღესტანშიც ბევრი გაუტაციათ ძალით. ერთ ქართველ თავადს ბანქოში წაუგია 150 კომლი ქართველი, რომელიც სომენ ვაჭარს მოუგია და ისინი შუაგულ სომხეთში დაუსახლებიაო, ავტორი ჩამოთვლის ბევრ გაბერძნებულ ქართველს, გასომხებულს და სხვ. ქართველები სპარსეთში ან მაჰმადიანურ სარწმუნოებას იღებდნენ, ან კათოლიკობას, ან სომხურ სარწმუნოებას, ან აისორებისას. საქართველოდან გადასახლებულთ (უმეტესად მღვდლებს) თან მიჰქონდათ ხელნაწერები, ჯვრები და შთამომავლობას უტოვებდნენ ანდერძად, არ გამოეტანათ სახლიდან ან ტაძრიდან (კათოლიკური ან სომხურ-გრიგორიანული ტაძრიდან).

ზ. ჭიჭინაძის ცნობით, "1879 წელს თბილისში თავრიზიდან მოვიდნენ სპარსთა მეწიგნენი. ამათ თან მოიტანეს დიდი ძალი ძველი წიგნები და ნივთები წაღებული და ამ წიგნებს შორის მოიტანეს რამდენიმე ძველი ქართული ხელნაწერი წიგნები, რომლებიც აქ დაჰყიდეს: ყველა ხელნაწერი წიგნები სპარსეთში იყვნენ ნაწერნი, სამთელგავლებულს ქალაღზე, სრულიად სპარსთა წესით. სპარსეთში ნაწერი ქართული ასოები დიდათ განირჩევა საქართველოში ნაწერ ანბანისაგან" (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 13).

ეს ინფორმაცია საყურადღებოა იმ დამატებითი ცნობით, რომელიც მომდევნო აბზაცშია: "უნდა ითქვას, რომ იქ მცხოვრებ ქართველნი ხშირად მწიგნობრობდნენ და კიდევ სწერდნენ სხვა და სხვა ისტორიულ წერილებსა, რომლებშიაც ქება-დიდებათ და ცრემლებით მოიხსენიებდნენ თავის ამბებს, სამშობლოსაგან მოშორებას, ომებს, გაჭირვებას, თავ-გადასავალს, ქართველთ

მეფეთ ამბებს და ბევრს კიდევ სხვა ცნობებს, ასეთ ცნობებს გარდა ესენი სწრედნენ ლექსებს, სთარგმნიდნენ სპარსულ ზნე-ხასიათის ზღაპრულ მოთხრობებს, სამეცნიერო და საექიმო წერილებს და ამ წიგნებიდან ზოგს საქართველოშიც ჰგზავნიდნენ ხოლმე და ზოგს იქ იტოვებდნენ. შთამომავლობისაგან ეს წერილები შთამომავლობას გადაეცემოდა ხოლმე“ (ზ. ჭიჭინაძე, 1895, გვ. 13).

სწორედ ამ ინფორმაციებს აყვავებს ზაქარია ჭიჭინაძის ამბავს, რომლის შესახებაც უკვე ვიმსჯელებთ ბათუმის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე “ჩვენი სულიერების ბალავარი“ სტატიაში “ათამა ონიკაშვილი, პირველი ფერეიდნელი ქართველი და XIX საუკუნის ქართველო საზოგადო მოღვაწე“. წინამდებარე წერილში კი ვცადეთ წარმოგვედგინა სპარსეთში მცხოვრებ ქართველებზე ერთ-ერთი პირველი წიგნი, ზაქარია ჭიჭინაძის “ქართველები სპარსეთში და საქართველოში მოსული სპარსული ქართველი ათამ ონიკაშვილი“, რომელსაც ჩვენი აზრით, დღესაც არ დაუქარგავს თავისი მნიშვნელობა, რამდენადაც იგი წარმოგვიდგენს ნათელ სურათს ქართული მოსახლეობის გარდასახლებისა და მათი ცხოვრების საუკუნეთა მანძილზე.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ლ. აღნიაშვილი, 1896** - ლ. აღნიაშვილი, სპარსეთი და იქაური ქართველები (მგზავრის წერილები), ტფილისი, 1896.
- მ. თოდუა, 1975** - მ. თოდუა, ქართულ-სპარსული ეტიუდები, II, “მეცნიერება“ თბ., 1975.
- ნ. ნაჭყებია, 1972** - ნ. ნაჭყებია, ირანი, თსუ, თბ., 1972.
- ზ. შარაშენიძე, 1979** - ზ. შარაშენიძე, ფერეიდნელი გურჯები, “მეცნიერება“ თბ., 1979.
- ჩვენი სულიერების ბალავარი, 2016** - ჩვენი სულიერების ბალავარი, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, 13-14 მაისი, ბათუმი, 2016.
- არნ. ჩიქობავა, 2010** - არნ. ჩიქობავა, “შრომები“, I, თბ., 2010.
- ა. ჭელიძე, 1951** - ა. ჭელიძე, ფერეიდნელი ქართველები, “საბჭოთა მწერალი“ თბ., 1951.
- ზ. ჭიჭინაძე, 1895** - ზ. ჭიჭინაძე, ქართველები სპარსეთში და საქართველოში მოსული სპარსული ქართველი ათამ ონიკაშვილი, სტამბა ექვთიმე ივ. ხელაძის, თბ., 1895.

TAMAR GOGOLADZE**THE ISSUE OF “THE GEORGIANS EXILE” IN THE BOOK
“THE GEORGIANS IN PERSIA” BY ZAKARIA CHICHINADZE**

Since the 90s of the XIX century we rarely meet the author, who works on the issue of Georgians living in Persia and without a book by Zakaria Chichinadze “Georgians in Persia and Atam Onikashvili (1895.), a Persian Georgian who has come in Georgia”. The book currently represents bibliographical rarity. Though Lado Aghniashvili, the first Georgian traveler in Fereydan considers suspicious some of the facts from the above mentioned book, which is the first work published in the 19th century about the exile of Georgians not only in Persia but also in other countries.

Zakaria Chichinadze, as a sympathetic patriot, tries to show the tragedy that befell the Georgians for centuries by migration-voluntarily or by force. He allocates the reasons and points out that the authors of “Kartlis Tskhovreba” (The Kartli Life) are somehow silent about the issue. Zakaria Chichinadze tries to bring the sources on which he relied while working on his book. In addition, he used the information published in Armenian newspapers of that time about the Armenian tradesmen’s travelling impressions.

We consider that the book by Zakaria Chichinadze is important not only from the historical point but also it is important even nowadays as the process of emigration of the Georgians became so frequent. In the presented article we tried to highlight the importance of the book.